

YAZILI ABİDƏLƏR
ПИСЬМЕННЫЕ ПАМЯТНИКИ
WRITTEN MONUMENTS

ELBRUS ƏZİZOV (Azərbaycan)*

“KİTABI-DƏDƏ QORQUD”DA İŞLƏNMİŞ BƏZİ SÖZ VƏ
İFADƏLƏR HAQQINDA

Xülasə

“Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsinin dili lüğət tərkibinin zənginliyi, bir sıra arxaik və tarixi inkişaf baxımından innovasiya xarakterində olan dil xüsusiyyətlərinə malik olması ilə diqqəti cəlb edir. Abidənin lüğət tərkibinə daxil olan sözlərin mühüm hissəsi müasir Azərbaycan ədəbi dilinin leksikası ilə, müəyyən bir qismi isə Azərbaycan dilinin dialekt leksikası ilə uyğun gəlir. Türkologiyada oğuz qəhrəmanlıq eposu kimi tanınan bu əsərin dilində türk dillərinin qədim yazılı abidələrinin dili ilə, digər türk dilləri, xüsusilə oğuz qrupu türk dilləri ilə uyğun gələn dil faktları vardır. “Kitabi-Dədə Qorqud”da işlənmiş ayrı-ayrı söz və ifadələr haqqında çox yazılsa da, bir sıra söz və ifadələrin quruluş xüsusiyyətlərinin və mənalılarının dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac var. Məqalədə abidənin dilində yer almış *arğış*, *qaranqu*, *boz oğlan*, *qara başım*, *bozac*, *iley*, *sərmüzə* kimi söz və ifadələr nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: “*Kitabi-Dədə Qorqud*” abidəsinin leksikası, arxaizmlər, innovasiya faktları, dialekt leksikası ilə uyğunluqlar, söz və ifadələrin quruluşu və semantik xüsusiyyətləri.

Azərbaycan dili tarixinin öyrənilməsində mötəbər və əvəzolunmaz mənbə olan “Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsinin dili lüğət tərkibinin zənginliyi, bir sıra arxaik və tarixi inkişaf baxımından innovasiya xarakterində olan dil xüsusiyyətlərinə malik olması ilə diqqəti cəlb edir. Türkoloji ədəbiyyatda oğuz qəhrəmanlıq eposu kimi tanınan “Kitabi-Dədə Qorqud”un lüğət tərkibinə daxil olan sözlərin mühüm hissəsi müasir Azərbaycan ədəbi dilinin leksikası ilə, müəyyən bir qismi isə Azərbaycan dilinin dialekt leksikası ilə uyğun gəlir. Bundan başqa, abidənin dilində türk dillərinin qədim yazılı abidələrinin dili ilə, digər türk dilləri, xüsusilə oğuz qrupu türk dilləri ilə uyğun gələn dil faktları da özünü göstərir. Məsələn üçün demək olar ki, Kültigin abidəsində (VIII əsr) və M.Kaşğarının lüğətində (XI əsr) işlənmiş *arkış* “karvan” arxaizmi (Kültigin abidəsində *arkış terkiş* “karvan”) “Kitabi-Dədə

* Azərbaycan, Bakı Dövlət Universiteti, Filologiya fakültəsi, filologiya elmləri doktoru, professor.
E-mail: elbrus-ezizov@mail.ru

Qorqud"un dilində müşahidə edilir. Eposda *arğış* sözü həm "karvan", həm də "sarvan, karvanın başçısı" mənalarında işlənmişdir.

"Karvan" mənasında: Bəg babamın, qadın anamın soğatı *arğış* (KDQ, 1988: 58).

"Sarvan" mənasında: Ayağı uzun şahbaz ata binən *arğış*; Qara başım qurban olsun, *arğış*, saña – dedi; Buñlu yerdə qodım-gəldim, Otuz toquz yoldaşım, iki *arğışım* – dedi (KDQ, 1988: 58-59-63).

"Kitabi-Dədə Qorqud"un dilində sözün başlanğıcında eyni bir sözün həm *b* samiti ilə, həm də dialekt hadisəsi kimi meydana çıxmış burun sonoru olan *m* samiti ilə işlənməsi xüsusiyyəti öz əksini tapmışdır: *bizə, bizim ~ mizə, mizim*; məs.: Təñri *bizə* bir yetman əyal verə – dedi; Səniñ oğluñ bizim sözimiz almaz, bizim sözimizlə gəlməz; Sən Bəkilüñ nəsisən, oğlan, degil *mizə* - dedi; Mərə, *mizim* öksüzligimiz yetməzmi, *bizi* niyə urarsan? (KDQ, 1988: 35-37-108-111).

Sözün başlanğıcındakı *b~m* səs müvaziliyini M.Kaşğari vaxtilə türk tayfa dillərində müşahidə edərək yazmışdı: "*büküm, büküm etik* – qadınların geyindiği çəkmə (oğuzca). Oğuzlardan başqaları *mükim, mükim* deyirlər.. "b" *m*-ya və "n" *m*-ya uyğundur. Mən bunu türkcə təzə dəb sayıram. Lakin qırpaq və başqa qəbilələrin adı adamları belə deyirlər" (Кошғарий, 1960: 376).

M.Kaşğarinin sözün başlanğıcında *b>m* səs dəyişməsinə türkcə təzə dəb hesab etməsi və bu xüsusiyyətin qırpaq və başqa qəbilələrin adı adamlarının nitqində müşahidə etməsi həmin hadisənin innovasiya xarakterində olan dialekt faktı kimi meydana çıxdığını söyləməyə əsas verir. Müqayisə et: Azərbaycan dilinin Babək (Qoşadizə k.) və Şərrur (Yengicə k.) rayon şivələrində: *miz < biz*.

"Kitabi-Dədə Qorqud" eposunun dilində işlənmiş ayrı-ayrı sözlər və ifadələr haqqında çox yazılmışdır. Bu sahədəki araşdırmaların elmi əhəmiyyətini azaltmadan demək olar ki, bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlara hələ də ehtiyac var, çünki bu qədim abidənin dil xüsusiyyətlərini bütün dəqiqliyi ilə müəyyən etmək və düzgün şərh etmək baxımından bu, çox vacibdir.

Qaranqu – qaranlıq: Qaranqu axşam olanda qayğılı çoban; Qaranqu axşam olanda vaf-vaf ürən (KDQ, 1988: 43-45). Bu söz eyni mənada M.Kaşğarinin lüğətində *karañqu*, "Qutadqu bilik"də *karañku* şəklindədir. "Oğuznamə"də (XIII əsr) "qaranlıq" mənasında *karañkuluk* sözü də var (ДС, 1969: 424-425). *Qaranqu* sözü nə Azərbaycan ədəbi dilinin sonrakı mərhələlərində Nəsiminin, Füzulinin və Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərində də təsadüf edilir: Saçın *qaranqusundan* üzün nuru göründü (Nəsimi, 1973: 275); Oldu başına *qaranqu* məktəb (Füzuli, 1958: 67); *Qaranqu* gecələrdə şöleyi-ahım dəlil oldu (Şirvani, 1967: 624).

"Kitabi-Dədə Qorqud"un dilində *qaranqu* fonetik tərkibində olan bu qədim söz müasir Azərbaycan dilində işlənməyə də, digər türk dillərində müşahidə edilir: *karañquy* (Altay dilinin kumandı və tuba dialektləri), *karaña* (Altay dilinin çalkan dialekti), *karaña* (noqay), *qarañki* (türkmən), *karañqı* (qumuq, tatar), *karañğı//karañğıy* (Baraba tatarlarının dili) – qaranlıq. Türkmən dilində *qarañki* leksemi ilə yanaşı olaraq *qarañkılık* "qaranlıq" sözü də işlənir (TPC, 1968:157). Ümumiyyətlə,

türkoloji ədəbiyyatda *karaŋqı-karanqu-karaŋku* sözü ümumtürk xarakterli leksik vahid hesab edilir (КОНОНОВ, 1978:161).

Ə.M.Dəmirçizadə “Kitabi-Dədə Qorqud”un dilini tədqiq edərkən *qaranqu* sözündən *nq-ŋ* (sağır *n*) səsinin işləndiyi bir söz kimi bəhs edir (Dəmirçizadə, 1959:161). “Kitabi-Dədə Qorqud”un dilindəki *qaranqu* və müasir Azərbaycan dilində işlənən *qaranlıq* sözləri eyni bir mənanı (“qaranlıq”) ifadə etsələr də, quruluş baxımından bir-birindən fərqlənir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda hazırlanmış “Müasir Azərbaycan dili” əsərində *qaranlıq* sözü *-lıq* şəkilçisi vasitəsilə sifətdən düzələn isimlərə aid edilir (Müasir Azərbaycan Dili, II, 1980: 74). Ancaq bu halda unudulur ki, *-lıq* şəkilçisi birbaşa *qara* sifətinə deyil, sözün *qaran* hissəsinə artırılır. Şübhə yoxdur ki, etimoloji baxımdan hər iki söz – həm *qaranqu*, həm də *qaranlıq* sözü *qara* (<*kara*) sifəti əsasında formalaşmışdır. A.N.Kononovun araşdırmasına görə, *kara* sözünə *-ŋ/-n* şəkilçisinin artırılması ilə əvvəlcə *karan* ismi əmələ gəlmiş (*karan* – siluet, əşyanın uzaqdan görünən, aydın olmayan ümumi şəkildə təsəvvürü), sonra isə *-qı/-ku* şəkilçisi vasitəsilə *karaŋqı-karaŋqı-karaŋku* (“qaranlıq”) sözü meydana çıxmışdır (КОНОНОВ, 1978: 161). Beləliklə, aydın olur ki, Azərbaycan dilindəki *qaranlıq* sözü tarixi baxımdan *qaran* (“siluet”) isminə *-lıq* şəkilçisinin artırılması yolu ilə düzəlmişdir. *Qaran* sözü *qaranquş* adında da öz əksini tapmışdır. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan dilində *qaraquş* sözü “qartal” mənasını ifadə edir, onda *qaranquş* adının birinci komponentinin *qaran* sözü olduğu aydın şəkildə görünür.

Boz oğlan – yeniyetmə oğlan: Bu məhəldə ərənlərin meydanı arslanı, pəhləvanların qaplanı *boz oğlan* yetdi; *Boz oğlan*, babasının evinə gəldi (KDQ, 1988: 53).

Boz oğlan birləşməsi eynilə Azərbaycan dilinin Barana şivəsində saxlanmışdır: *Boz oğlan* – böyük oğlan, yeniyetmə gənc. *Boz oğlansan*, hərəkətini bil; -Kamilin oğlu *boz oğlandı*, bə niyə öyləndirmir?

Süleyman Rəhimovun “Saçlı” romanında və “Bəhram və Zərəfşan” povestində “yeniyetmə oğlan” mənasında *boz oğlan* ifadəsinə çox yaxın olan *bozbala* sözü işlənmişdir. Bu söz S.Rəhimovun dilində müəllif təhkiyəsində həm *oğlan*, *cavan* sözləri ilə yanaşı, həm də ayrıca işlənmişdir: Bir nəfər *cavan bozbala oğlan* qabağa çıxdı (“Saçlı”) (Rəhimov: 1968 84); O dilsiz danışır, məhəbbət girdabında qol-qanad çalan *bozbala cavan* bilmir ki, necə dil açsın, Zərəfşan müəlliməyə eşqini necə izah etsin; Ancaq başqasını yox *boz bala oğlanı* gözləyir, düynlərin haçan, necə açılmasını səbirlə gözləyir; Ancaq haçandan haçana *bozbala* gəlib görür ki, bəs “Köhlən” indi də çoxdan ölən araba öküzünün ala-bula buynuzundan düzəltdiyi həcəməti hazırlayır... (“Bəhram və Zərəfşan”) (Rəhimov, 1979: 282-292-294).

Maraqlıdır ki, S.Rəhimovun “Saçlı” romanında və “Bəhram və Zərəfşan” povestində əks olunmuş *bozbala* sözünə qazax dilində də təsadüf edilir. Qazax dilində mürəkkəb isim kimi işlənən *bozbala* sözü “yeniyetmə” mənasını ifadə edir (Кенесбаев, 1966: 325).

Qara başım – dərdli başım: *Qara başım* qurban olsun, suyım sağa; *Qara başım* qurban olsun, qurdım sağa; *Qara başım* qurban olsun, çoban sana; *Qara başım* götürdüm, sağa gəldim (KDQ, 1988: 45-53).

Bu nümunələrdəki *qara başım* ifadəsində *qara* sözü “dərdli” mənasında işlənmişdir. Bu xüsusiyyəti Füzulinin dilində də görmək olar. Onun “Məgər qılır rəqəmi-vəsfi-xətti-yar qələm” qəsidəsində *qara başım* birləşməsi “dərdli başını” mənasını ifadə edir: *Qəra başım götürüb daim eldən-elə gəzər, Tutarlar isə, dəxi ey-lə-məz qərar qələm*. Qəsidədəki “Siyah bəxtlügi yazmış alınına təqdir”, “Dililə müttəsil öz başına bəla gətirər” misraları da *qara baş* birləşməsinin “dərdli baş” mənasında işləndiyini göstərir (Füzuli, 1961: 111-112). Xatırladaq ki, türk dillərinin qədim yazılı abidələrində *qara* (<*kara*) sözünün bir sıra mənaları ilə yanaşı, “bədbəxt, dərdli” mənası da qeydə alınmışdır (ДЦ, 1969: 423).

Ehtimal etmək olar ki, Azərbaycan dilinin tarixində *qara baş* ifadəsindəki (*qara başım* “dərdli başım”, *qara başın* “dərdli başını”) *qara* sözü sonralar işləklidən qalmış, həmin mövqedə *dərdli* sözü işlənmişdir: *dərdli baş*. Bu ifadə şifahi xalq ədəbiyyatının janrlarından olan bayatılarda öz əksini tapmışdır:

Qarabağda quş durmaz,
Dərdli başda huş durmaz,
Yarı hər yerdə görsəm,
Yanmış dilim diş durmaz. (Abdullayev, Məmmədov, Babazadə, 1984: 95)
Bayatılarda *bəlalı başım* ifadəsinə də rast gəlinir:
Bişirim aşım səni,
Töküm qan yaşım, səni,
Götürüm hara gedim,
Bəlalı başım, səni? (Abdullayev, Məmmədov, Babazadə, 1984: 39)

Bayatının “Götürüm hara gedim, Bəlalı başım, səni” misraları “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı “Qara başım götürdüm, sana gəldim” cümləsi ilə, habelə Füzulinin qəsidəsindəki “Qəra başın götürüb daim eldən-elə gəzər” misrası ilə səsleşir.

Bozac – boza çalan, boz təhər: Salqum-salqum taş yelləri əsdigində, Saqallu boz ac turğay sayradıqda (KDQ, 1988: 34).

Qorqudşünaslıqda torağayın *bozac* təyini haqqında fikir müxtəlifliyi var. Bu söz H.Araslının, O.Şaiqin, M.Erginin və Ş.Cəmşidovun nəşrlərində *bozac* şəklində verilmişdir ki, bu da *boz* sifətinin rəng çaları haqqında təsəvvür yaradır. Abidənin 1988-ci il Bakı nəşrində (tərtibçilər F.Zeynalov, S.Əlizadə) həmin leksik vahid *boz ac* kimi verilmiş və V.V.Bartoldun tərcüməsi əsas götürülərək *boz ac turğay* birləşməsi “boz rəngli ac torağay” kimi izah olunmuşdur (KDQ, 1988: 228). V.Zahidoğluna görə, *bozac* sözü “dişi” mənasındadır. O, bu fikri söyləyərkən Azərbaycan dili şivələrində *boz* sözünün “dişi qırqovul” (Gəncə şivəsi), türk dili şivələrində *bozca* sözünün “dişi turac” mənalarında işlənməsinə əsaslanır (Zahidoğlu, 1998: 11).

Fikrimizcə, “Kitabi-Dədə Qorqud”da *bozac* sözü “boza çalan, boz təhər” mənasındadır. Bu söz hazırda Güney Azərbaycan şivələrində *bozac* şəklində “boza çalan rəng” mənasında işlənir (Hacaloğlu, 1992:40).

İley – qabaq, qarşı: *İləyüñdə* düğün var, düğünə varub ötgil – dedi (KDQ, 1988: 62).

“Kitabi-Dədə Qorqud”da təsvir olunan oğuzların dilində işlənmiş bu söz Azərbaycan dilinin Qazax dialektində saxlanmışdır: *iley* “qabaq”. – *İleyində ölüm, a Qurvan* (ADDL, 2007: 232). Abidənin dilində işlənmiş *iləyüñdə* sözünü araşdırıcılar müxtəlif şəkildə oxumuşlar. Bu söz O.Şaiqin və M.Erginin nəşrlərində “ileyüñdə” (Bax: Cəmsədov, 1999: 171), H.Araslının nəşrində “ilə gündə” (KDQ, 1978: 63), 1988-ci il Bakı nəşrində həmin leksik vahid *iləyüñdə* (KDQ, 1988: 62), Ş.Cəmsədovun nəşrində “elü-gündə” (Cəmsədov, 1999: 330) şəklindədir. Haqqında bəhs edilən sözün Azərbaycan dilinin Qazax dialektində *iley* şəklində işlənməsi *iləyüñdə* oxunuşunun düzgün olduğunu göstərir.

Sərmüzə – yumşaq çəkmə ilə geyilən dəri ayaqqabı: Yoxsa, a Qazan, ayağımdan *sərmüzə* atayımımı? (KDQ, 1988: 73). Abidənin mətninin müasir şəklində *sərmüzə* sözünün qarşılığı kimi *başmaq* sözü verilmişdir: Yoxsa, a Qazan, ayaqdan başmağımı çıxarım? (KDQ, 1988: 171). “Kitabi-Dədə Qorqud”a həsr olunmuş müxtəlif tədqiqatlarda *sərmüzə* sözü “başmaq” sözü kimi izah olunmuşdur (KDQ, 1999: 156), (Məhərrəmov, 2008:190), (Ələkbərova, 2007: 240).

Görünür ki, dastanın dilində işlənmiş *sərmüzə* sözünün mənasına bir qədər də aydınlıq gətirilməlidir. Belə ki, “Kitabi-Dədə Qorqud”da “başmaq” mənasında elə *başmaq* sözü işlənmişdir: Ərə varalıdan bəru dəxi qarnım toymadı, yüzim gülmədi. Ayağım *başmaq*, yüzüm yaşmaq görmədi (KDQ, 1988: 33). R.A.Hacaloğluya görə, *sərmüzə* sözü Güney Azərbaycanda “çəkmə” mənasında işlənir (Hacaloğlu, 1992: 249). “Kitabi-Dədə Qorqud”da “çəkmə” anlayışı *soqman və ədük* sözləri ilə ifadə olunmuşdur: Qara sığırı *soqmanı* tolu qan oldı; *Ədüginin* quncına soqdı; Basatıñ xəncəri vardı. *Ədügin*ı yardı, içindən çıqdı (KDQ, 1988: 101).

“Kitabi-Dədə Qorqud”un dilində işlənmiş *sərmüzə* sözü fars dilindən alınmadır. Bu söz fars dilində *sərmuze* şəklində köhnəlmiş söz kimi işlənilib “yumşaq çəkmə ilə geyilən dəri qaloş” mənasını verir (IPC, 1983: 40). *Sərmuze* sözü *sər* və *muze* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Çoxmənalı *sər* sözünün “baş, uc, son” mənalarının olduğu məlumdur. “Çəkmə” mənasını verən *muze* sözü də fars dilində köhnəlmiş söz hesab olunur (IPC, 1983: 26-578). Bütün bunlar “Kitabi-Dədə Qorqud”un dilindəki *sərmüzə* sözünün “yumşaq çəkmə ilə geyilən qaloş tipli dəri ayaqqabı” növünün adı olduğunu göstərir. Yeri gəlmişkən, bunu da qeyd edək ki, R.Məhərrəmovanın *sərmüzə* sözünü türk mənşəli leksik vahid hesab etməsi özünü doğrultmur (Məhərrəmov, 2008: 116). Dastanda *sərmüzə* sözü Burla xatunun dilindən olan mətnə işlənmişdir (*Yoxsa, a Qazan, ayağımdan sərmüzə atayımımı?*). Tamamilə inandırıcı görünür ki, Bayındır xanın qızı, Qazan bəyin arvadı boyu uzun Burla xatun yumşaq çəkmə ilə sərmüzə, yəni qaloş tipli dəri ayaqqabı geyə bilərdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan bayatıları, (1984). Tərtib edənlər: B.Abdullayev, E.Məmmədov, Q.Babazadə. Bakı.
2. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti, ADDL, (2007). Bakı: Şərqi-Qərb.
3. Cəmişidov, Ş. (1999). "Kitabi-Dədə Qorqud". Bakı.
4. Dəmirçizadə, Ə.M. (1959). "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dili. Bakı.
5. Ələkbərova, E (2007). Dilimizin ulu səsi – Dədə Qorqud abidəsi. Bakı: Nurlan.
6. Füzuli, Məhəmməd (1961). Əsərləri. 5 cilddə. C.4. Bakı: Azərb. SSR EA Nəşriyyatı.
7. Füzuli, Məhəmməd (1958). Əsərləri. 5 cilddə. C. 2. Bakı: Azərb. SSR EA Nəşriyyatı.
8. Hacıoğlu, Recep Albayrak (1992). Azeri Türkçesi Dil Klavuzu. Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
9. Kitabi-Dədə Qorqudun izahlı lüğəti. Bakı: Elm, 1999, 203 s.
10. Kitabi-Dədə Qorqud, KDQ, (1988). Tərtib edənlər: F.Zeynalov, S.Əlizadə. Bakı: Yazıçı.
11. Kitabi-Dədə Qorqud, KDQ, (1978). Tərtib edəni H.Araslı. Bakı: Gənclik, 1978.
12. Məhərrəmov, R (2008). "Kitabi-Dədə Qorqud"un söz xəzinəsi. Bakı: Nurlan.
13. Müasir Azərbaycan dili. (1980). C. 2. Morfologiya. Bakı.
14. Nəsimi, İmadəddin (1973). Seçilmiş əsərləri. Tərtib edəni H.Araslı. Bakı: Azərb. Dövlət Nəşriyyatı.
15. Rəhimov, S. (1968). Seçilmiş əsərləri. 10 cilddə. C. 2. Bakı.
16. Rəhimov, S. (1979) Seçilmiş əsərləri. 10 cilddə. C. 8. Povest və hekayələr. Bakı.
17. Şirvani, S. Ə. (1967). Əsərləri. 3 cilddə. C.1. Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı.
18. Zahidoğlu, Vahid (1998). "Kitabi-Dədə Qorqud"un leksikası haqqında bəzi qeydlər// Azərb. EA-nın xəbərləri, ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, 1998, № 3-4.
19. Древнетюркский словарь, DC (1969). Ленинград: Наука, 1969, XXXVIII.
20. Кенесбаев, С.К. (1966). Карашева Н. Б. Казахский язык / Языки народов СССР. Т. 2. Тюркские языки. М.: Наука.
21. Кононов, А.Н. (1978). Семантика цветообозначений в тюркских языках/ Тюркологический сборник 1975. М.: Наука.
22. Кошғарий, М. (1960). Девону луготит турк. I том. Тошкент: Узбекистон ССР Фанлар Академияси Нашриёти.
23. Персидско-русский словарь, ПРС, (1983). В 2-х Т. Изд. 2-е. Т. 2. М.: Русский язык.
24. Туркменско-русский словарь, ТРС (1968). М.: Изд-во "Сов. Энциклопедия".

Эльбрус Азизов (Азербайджан)

О некоторых словах и выражениях, использованных в «Kitabi-Деде Горгуд»

Резюме

Язык памятника «Kitabi-Деде Горгуд» привлекает внимание богатством лексического состава, а также тем, что обладает рядом языковых особенностей инновационного характера с точки зрения архаического и исторического развития.

Значительная часть слов, входящих в словарный состав памятника, соответствует лексике современного азербайджанского литературного языка, определенная же часть - диалектам азербайджанского языка. В данном произведении, известном в тюркологии как огузский героический эпос, существуют факты языкового соответствия с древними письменными памятниками других тюркских языков, в особенности, огузской группы. Хотя и много написано об использованных в «Китаби-Деде Горгуд» отдельных словах и выражениях, однако в ряде случаев есть необходимость уточнить их структурные особенности и значения. В статье анализируются используемые в языке памятника слова и выражения, такие, как *arğış*, *qaranqu*, *boz oğlan*, *qara başım*, *bozac*, *iley*, *sərmüzə*.

Ключевые слова: лексика памятника «Китаби-Деде Горгуд», архаизмы, факты инновации, соответствия с диалектной лексикой, структура и семантические особенности слов и выражений.

Elbrus Azizov (Azerbaijan)

On Some Words and Phrases Used in “The Book of Dada Gorgud”

Abstract

The language of “The Book of Dada Gorgud” monument attracts everybody’s attention for the richness of its vocabulary and for some language features which have a number of archaic and innovative characters from the point-of-view of historical development. The main part of the words in the vocabulary of this book coincides with the lexis of modern Azerbaijani Literary language, but the other definite part corresponds with the dialectical lexis of the Azerbaijani language. There are some language facts which correspond with ancient Turkic written language, and other Turkic languages, especially with the Oghuz group of Turkic languages. Although much was written about separate words and phrases used in “The Book of Dada Gorgud”, there is still some need for the verification of the structural features and meanings of a number them. The paper deals with the following words and phrases, used in the language of this book: *arğış*, *qaranqu*, *boz oğlan*, *qara başım*, *bozac*, *iley*, and *sərmüzə*.

Key words: *Lexis of "The Book of Dada Gorgud", archaisms, innovation facts, correspondences with the dialectical lexis, the structure and semantic features of words and phrases.*
